

The Greek Review of Social Research

Vol 77 (1990)

77

ΕΠΙΔΕΩΡΗΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

The Greek Review of Social Research

77
1990

P. ΒΟΥΡΔΙΕΥ
Η κοινή γνώμη δεν υπάρχει

ΝΤΙΝΑ ΒΑΪΟΥ, ΚΩΣΤΗΣ ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗΣ
Τοπικές αγορές εργασίας και άνιση περιφερειακή
ανάπτυξη στη Βόρεια Ελλάδα

ΗΛΙΑΣ ΜΠΕΡΙΑΤΟΣ
Εξελίξεις και επιπτώσεις της μεταναστευτικής
κίνησης στον νησιωτικό χώρο

ΒΥΡΩΝ ΚΟΤΖΑΜΑΝΗΣ
Η κινητικότητα του αγροτικού πληθυσμού
στη δεκαετία 1940-50 και η αναδιάρθρωση
του κοινωνικο-δημογραφικού χάρτη
της μεταπολεμικής Ελλάδας

ΚΛΕΩΝ ΤΣΙΜΠΟΣ, ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΠΑΕΥΓΕΛΟΥ
Πίνακες επιβίωσης του ελληνικού πληθυσμού
κατά αιτία θανάτου (1960-80)

ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΑΛΔΟΥΤΑΚΗΣ
Κοινωνιολογική προσέγγιση των στάσεων των κατοίκων
της Δ. Αττικής απέναντι στους προσβεβλημένους
από ΣΕΑΑ

ΧΑΡΗΣ Σ. ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΣ, ΓΙΩΡΓΟΣ ΨΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ
Κοινωνικοοικονομικές διαστάσεις της τριτοβάθμιας
εκπαίδευσης

ΝΙΚΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ
Κοινωνικές ανισότητες και ποινικές ταξινομήσεις

ΚΩΣΤΑΣ ΜΕΛΛΙΣ
Η θεωρία της αλλοτρίωσης και η μαρξική
θεωρία εργασίας-αξίας

ΜΙΧ. ΠΟΛΕΜΗΣ
Φιλοσοφική παράδοση και κλασική πολιτική θεωρία

ΕΚΔΟΣΗ ΕΘΝΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

Κοινωνικές ανισότητες και ποινικές ταξινομήσεις

Νίκος Παναγιωτόπουλος

doi: [10.12681/grsr.919](https://doi.org/10.12681/grsr.919)

Copyright © 1990, Νίκος Παναγιωτόπουλος

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Παναγιωτόπουλος Ν. (1990). Κοινωνικές ανισότητες και ποινικές ταξινομήσεις. *The Greek Review of Social Research*, 77, 210–230. <https://doi.org/10.12681/grsr.919>

Νίκος Παναγιωτόπουλος

ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ
ΚΑΙ ΠΟΙΝΙΚΕΣ ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΕΙΣ*

«La recherche et la critique des documents doivent donner lieu, dans chaque branche de la statistique, à des difficultés et à des règles spéciales dont nous n'avons pas à nous occuper ici. En admettant qu'on ait reuni les matériaux ou les documents nécessaires, qu'ils aient l'exactitude et l'authenticité requises, il s'agit de les mettre en œuvre, d'y démêler un ordre, d'opérer la reduction des éléments, de remonter aux données primitives, dont les valeurs déterminent implicitement toutes les autres, et qui peuvent quelquefois être innaccessibles à l'observation directe».

A. COURNOT

Αναμφίβολα, το γεγονός ότι μπορούμε να θεωρούμε ακόμα το θεσμό της φυλακής σαν ένα παράγοντα κοινωνικής δικαιοσύνης και κοινωνικής αναμόρφωσης, όπως το θέλει η ιδεολογία της «φυλακής—φορέα επανακοινωνικοποίησης», ενώ όλα τείνουν να δείξουν αντίθετα πως είναι ένας από τους πιο δραστικούς παράγοντες της κοινωνικής συντήρησης αφού χορηγεί στις κοι-

Ο κ. Νίκος Παναγιωτόπουλος είναι ερευνητής στο ΕΚΚΕ.

* Η ανάλυση αυτή είναι το προϊόν της επεξεργασίας ορισμένων στοιχείων που συγκεντρώθηκαν από την έρευνα «Ο θεσμός της φυλακής στην Ελλάδα» που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του ΕΚΚΕ. (Βλ. Α. Ανδρίτσου, Κ. Δασκαλάκη, Κ. Κατσουγιάννη, Π. Παπαδοπούλου, Π. Σινόπουλος, Δ. Τσαμπάρη, Ε. Φρονίμου: *Ο θεσμός της φυλακής στην Ελλάδα*, Προκαταρκτική Έκθεση της Ερευνητικής ομάδας Εγκληματολογίας του ΕΚΚΕ, *Επιθ. Κοιν. Ερ.*, 68Α, 1988, Αφιέρωμα στον Ηλία Δασκαλάκη). Αν και η προβληματική μας, δεσμευμένη από την υποχρέωση να περιοριστεί στα κοινωνικο-δημογραφικά στοιχεία που απορρέουν από την έρευνα και να δομηθεί σε σχέση με τους κύριους άξονες της προβληματικής της έρευνας αυτής, δεν μπορούσε να επεκταθεί περισσότερο, η άποψή μας πάνω στο αντικείμενο, όχι αυτή του «εγκληματολόγου» —υπό την έννοια των εγκληματολογικών σχημάτων αντίληψης και σκέψης που δημιουργούν τα «εγκληματολογικά αντικείμενα»—αλλά αυτή του κοινωνιολόγου που ενδιαφέρεται για την κουλτούρα των λαϊκών τάξεων και την εκπαίδευση καθόρισε την σχέση με το αντικείμενο και μεταφράστηκε, μέσω της κατασκευής μιας ειδικής λογικής, στον τρόπο ερμηνείας και παρουσίασης των διαθέσιμων στοιχείων.

ωνικές ανισότητες την φαινομενικότητα της νομομοποίησης, οφείλεται στην επίδραση μιας πολιτισμικής αδράνειας.

Δεδομένου πως σ' ένα πληθυσμό κρατουμένων δεν συλλαμβάνουμε παρά το τελικό εξαγόμενο ενός συνόλου επιδράσεων, οι οποίες έχουν να κάνουν με τα διάφορα οικονομικά, κοινωνικά και εκπαιδευτικά χαρακτηριστικά των αντίστοιχων φορέων,¹ και των οποίων η δράση εξασκείται από τη στιγμή που η διαδικασία δημοσιοποίησης της εγκληματικής υπαιτιότητας, και συνεπώς της άτυπης και επίσημης κοινωνικής αντίδρασης, τίθεται σε λειτουργία, ή καλύτερα ακόμα, πως τα χαρακτηριστικά των κρατουμένων δεν είναι παρά κριτήρια των ήδη γενομένων επιλογών που επιτελούνται μέσα στο σύστημα απονομής δικαιοσύνης αφού η αντικειμενική λειτουργία του πεδίου της ποινικής δικαιοσύνης είναι η συγκρότηση της εγκληματικότητας,² η ανάλυση των χαρακτηριστικών των κρατουμένων του δείγματος μας επιτρέπει³ τη

1. Ο παραλογισμός που συνίσταται στο να αγνοεί τις ιδιότητες που ένας πληθυσμός, προΐον μιας σειράς επιλογών, οφείλει σ' αυτή τη διαδικασία δεν θα ήταν τόσο συχνός εάν δεν εκδήλωνε μία από τις πιο κύριες τάσεις της αυθόρμητης επιστημολογίας, δηλαδή την τάση προς μια ρεαλιστική και στατική παράσταση των κατηγοριών της ανάλυσης, και δεν ενθαρρυνόταν από την μηχανική χρήση της πολυμεταβλητής ανάλυσης η οποία αδρανοποιεί μια δεδομένη κατάσταση ενός συστήματος σχέσεων. Ο παραλογισμός αυτός, που είναι γνωστός σαν «παραλογισμός του Larousse» όπως λένε οι στατιστικοί (βλ. μεταξύ άλλων: H. Rouanet, B. Le Roux, M.-C. Bert, *Statistiques en Sciences humaines. Procedures naturelles*, Dunod, 1987) εκδηλώνει, για άλλη μια φορά, έμμεσα πως η θεωρία της γνώσης και η πολιτική θεωρία είναι αδιαχώριστες και πως το επιστημονικό λάθος μπορεί να είναι κοινωνιο-λογικά θεμελιωμένο.

2. Η. Δασκαλάκη, κ.ά., *Η απονομή της ποινικής Δικαιοσύνης στην Ελλάδα*, ΕΚΚΕ, 1983.

3. Ο επιστημολογικός αυτός προσανατολισμός καθίσταται αναγκαίος για να αποφύγουμε την επιστημονική προστακτική του ριζοσπαστικού εμπειρισμού και συνεπώς να υιοθετήσουμε την αναπηρική εικόνα της εμπειρικής προσέγγισης που προτείνει η λανθασμένη φιλοσοφία της αντικειμενικότητας, αυτή του θετικισμού, δηλαδή την υποταγή στο γεγονός που οδηγεί στην ολοκληρωτική παραίτηση μπροστά στο δεδομένο, καταδικάζοντας, μ' αυτό τον τρόπο, την ανάλυση σε α-συναρτησίες και μη-συνεπαγωγικές ερμηνείες. Πέρα από το γεγονός πως η ανάλυση αυτή όφειλε να δομηθεί μόνο μέσα από τη μελέτη των «κοινωνικο-δημογραφικών» στοιχείων των κρατουμένων, και σ' αυστηρή σχέση με την παρούσα προβληματική, οι διάφορες άλλες αντικειμενικές δυσκολίες, όπως, ιδίως, το πρόβλημα της ταξικής κατηγοριοποίησης, το οποίο δυσχεραίνει τον σαφή επιστημονικό διαχωρισμό μεταξύ της καθαρής στατιστικής κατηγορίας και της κοινωνιολογικής κατηγορίας, και αυτό της εκφραστικής παρουσίας των διαφόρων τάσεων του συστήματος των σχέσεων που δομούν το αντικείμενο αφού, στις διάφορες διασταυρώσεις μεταβλητών με σκοπό, εντατικοποιώντας τη διαλεκτική του λόγου και της εμπειρίας, να εκθέσουμε ένα συστηματικό σύνολο προτάσεων σε διάψευση, ο αριθμός των παρατηρήσεων ήταν σημαντικά περιορισμένος σε μερικές κατηγορίες, μας υποχρέωσαν να σχολιάσουμε μερικά αποτελέσματα μη στατιστικώς σημαντικά. Παρ' όλα αυτά, θέτοντας τα αποτελέσματα αυτά σε συνάρτηση μ' ένα σύνολο ερευνών που αποτελούν το πλαίσιο συστηματικής κατασκευής των επιστημονικών προτάσεων μέσα στο οποίο εγγράφεται και η παρούσα έρευνα (βλ. Η. Δασκαλάκη κ.ά. *Απονομή...*, ό.π., και Η. Δασκαλάκη, *Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης*), δηλαδή πραγματοποιώντας τον απαραίτητο επιστημολογικό έλεγχο, μειώσαμε την εμπειρική αυτή αδυναμία και την ευαλωτότητα της επεξηγηματικής κατανόησής μας. Αξίζει εδώ, να υπενθυμίσουμε πως η αποδεικτική δύναμη μιας εμπειρικά παρατηρούμενης

σύλληψη των συνεπειών των μηχανισμών της «ποινικής θηρησιμότητας» στον πιο ψηλό βαθμό της διαδικασίας απονομής της δικαιοσύνης, της φυλακής, και, κατ' επέκταση, μέσα από τη σχέση των διαφόρων ομάδων κρατουμένων με την ποινή της φυλάκισης —σχέση που ανάγεται συνεπαγωγικά σε μια κύρια διάσταση της σχέσης των αντίστοιχων φορέων με το θεσμό της εφαρμογής του ποινικού νόμου— μια διάσταση του συστήματος των σχέσεων που ενώνουν, σε μια δεδομένη στιγμή του χρόνου, το πεδίο της ποινικής δικαιοσύνης και τη δομή των ταξικών σχέσεων.

Αυξανόμενη πολύ σημαντικά όσο μικρότερο είναι το επίπεδο εκπαίδευσης, η παρουσία των τροφίμων των φυλακών είναι σχεδόν αποκλειστικό γεγονός των χαμηλότερων κοινωνικών τάξεων. Οι κατανομές των κρατουμένων κατά επίπεδο εκπαίδευσης είναι πραγματικά εκφραστικές: οι αναλφάβητοι και οι απόφοιτοι κατώτερης εκπαίδευσης ή κάποιας τεχνικής σχολής συγκεντρώνουν το 71% του συνόλου των κρατουμένων, ενώ μόνον το 6% είναι απόφοιτοι ανώτερης και ανώτατης σχολής και 22,5% μέσης εκπαίδευσης. Το μικρότερο ποσοστό, 7% των κρατουμένων, συγκεντρώνει η α' τάξη η οποία περιλαμβάνει εμπόρους, βιομηχάνους, ανώτερα στελέχη επιχειρήσεων, ελεύθερους επαγγελματίες και επιστήμονες, ενώ η β' τάξη, δηλαδή οι βιοτέχνες, μικροέμποροι, υπάλληλοι δημοσίου και ιδιωτικού τομέα, και η γ' τάξη, δηλαδή οι τεχνίτες, γεωργοί, αγρότες, βοηθητικοί επαγγελματίες, μικροπωλητές και μικρέμποροι, συγκεντρώνουν το 24% και 67% αντίστοιχα. Εξάλλου το 83% του συνόλου των κρατουμένων της γ' τάξης είναι αναλφάβητοι (10%) ή έχουν τη στοιχειώδη εκπαίδευση (73%) ενώ το αντίστοιχο ποσοστό των κρατουμένων της β' τάξης είναι 54% και το 39% των κρατουμένων της α' τάξης έχουν ανώτερη ή ανώτατη εκπαίδευση. Συγκρίνοντας το επίπεδο εκπαίδευσης των φυλακισμένων κατά ομάδα ηλικίας με το αντίστοιχο επίπεδο στο γενικό πληθυσμό αρρένων της ίδιας ηλικίας, προκύπτει ότι στις ηλικίες μέχρι 35 ετών η διαφορά στο εκπαιδευτικό επίπεδο είναι μεγάλη και στατιστικά πολύ σημαντική ενώ στις ηλικίες από 35 ετών και πάνω η διαφορά είναι μικρότερη και μη στατιστικά σημαντική. (Πίνακας Ι).

Όσον αφορά τον τόπο γέννησης και διαμονής των κρατουμένων ενώ το 36% των κρατουμένων της α' τάξης γεννήθηκαν και 39% διαμένουν στην Αθήνα, και το 26% και 39% των κρατουμένων της β' τάξης γεννήθηκαν και διαμένουν στην Αθήνα, αντίστοιχα από την γ' τάξη μόνο 15% γεννήθηκαν και 23% διαμένουν στην Αθήνα.

σχέσης δεν είναι μόνο λειτουργία της στατιστικής ένωσης γιατί η εγκυρότητα ενός συστήματος αποδείξεων «μετράται... ακόμα με την έκταση και την πολυειδεια των ελεγχόμενων γεγονότων, και τέλος με το πλήθος των απρόσμενων συνεπειών στις οποίες οδηγεί». P. Bourdieu, J.-C. Chamboredon, J.-C. Passeron, *Le metier du sociologue*, Mouton, 1983, σ. 92. Τέλος, έχοντας καθαρά στενογραφική λειτουργία, ο όρος τάξη που χρησιμοποιείται συχνά μέσα στο κείμενο υποσημαίνει τις διάφορες κατασκευασμένες κοινωνικο-επαγγελματικές κατηγορίες.

ΠΙΝΑΚΑΣ Ι

	Επίπεδο εκπαίδευσης			
	Αναφ. n(%)	Κατώτ. εκπ. n (%)	Μέση εκπ. n (%)	Ανώτερη εκπ. n (%)
<i>Ηλ. 15-24 χρ.</i>				
Κρατούμενοι	3 (5)	44 (69)	16 (17)	1 (2)
Πληθ. αρρεν.	6.826 (1)	249.927 (35)	355.524 (50)	104.788 (15)
Σύνολο	6.829	249.971	355.540	104.789
				p < 10 ⁻⁵
<i>Ηλ. 25-34</i>				
Κρατούμενοι	13 (8)	100 (62)	40 (25)	9 (6)
Πληθ. αρ.	7.629 (1)	310.716 (48)	209.346 (32)	119.429 (18)
Σύνολο	7.642	310.816	209.386	119.438
				p > 10 ⁻³
<i>Ηλ. 35-44</i>				
Κρατούμενοι	3 (3)	63 (64)	21 (4)	10 (10)
Πληθ. αρ.	12.425 (2)	354.833 (61)	145.315 (25)	71.327 (12)
Σύνολο	12.428	354.896	145.336	71.337
				Μ.Σ.Σ.
<i>Ηλ. 45-64</i>				
Κρατούμενοι	8 (10)	51 (64)	17 (21)	4 (5)
Πληθ. αρ.	48.148 (4)	746.825 (69)	200.425 (69)	79.403 (7)
Σύνολο	48.156	746.876	200.442	79.407
				Μ.Σ.Σ.
<i>Ηλ. 65 +</i>				
Κρατούμενοι	6 (26)	13 (57)	2 (9)	2 (9)
Πληθ. αρ.	37.222 (10)	242.269 (68)	58.408 (16)	20.371 (6)
Σύνολο	37.228	242.282	58.410	20.373
				Μ.Σ.Σ.

Πηγή: Στατιστική επιθερίδα της Ελλάδος, ΕΣΥΕ, 1984. Για την στατιστική αξιολόγηση, χρησιμοποιήθηκε η δοκιμασία χ^2 για τη γραμμική ροπή αναλογιών (test for linear trend in proportions).

Αν και οι άγαμοι μαζί με τους διαζευγμένους και τους χήρους αντιπροσωπεύουν το 50% του δείγματός μας, είναι κυρίως οι κρατούμενοι της α' και β' τάξης που είναι σε μεγαλύτερη αναλογία παντρεμένοι αφού αποτελούν το 68% και 58% του συνόλου των κρατουμένων των αντιστοιχούν τάξεων έναντι 46% των κρατουμένων της γ' τάξης. Από τους κρατούμενους της γ' τάξης 40% είναι ανύπαντροι, γεγονός που οφείλεται, μεταξύ άλλων, στο ότι η εκπροσώπηση των νέων είναι σημαντικά εκφρασμένη στην κατώτερη τάξη. Πράγματι ενώ ο πληθυσμός των κρατουμένων στο σύνολο του είναι σε ώρι-

μη ηλικία αφού το 38% κυμαίνεται μεταξύ 25 και 34 χρόνων και το 23% μεταξύ 35 και 44 χρόνων, η μέση ηλικία των κρατουμένων του δείγματός μας αυξάνει, γενικά, όσο ανεβαίνουμε στην κοινωνική ιεραρχία (19% των κρατουμένων της γ' τάξης δηλώνει πως έχει «ανακαλύψει» την φυλακή κάτω των 17 χρόνων).

Τα γενικά χαρακτηριστικά του πορτραίτου του κρατουμένου του δείγματός μας, δηλαδή σχετικά νέος, χαμηλού μορφωτικού επιπέδου και κατώτερης κοινωνικο-οικονομικής τάξης⁴ είναι συμβατά με τα αποτελέσματα των ερευνών όλων των χωρών πάνω στο ίδιο αντικείμενο σύμφωνα με τις οποίες τα χαρακτηριστικά αυτά βρίσκονται σε στατιστικό συσχετισμό με το στίγμα της ποινικής καταδίκης.

Και για να αποφύγουμε τον κίνδυνο του ρεαλισμού της δομής ο οποίος υποστασιοποιεί το σύστημα των αντικειμενικών σχέσεων μεταβάλλοντάς το σε μια ολότητα συγκροτημένη πέρα από την ιστορία του φορέα και της ομάδος του, αρκεί να μεταθέσουμε τον προβληματισμό από το *opus operatum* στο *modus operandi* υπενθυμίζοντας πως «τα χαρακτηριστικά λοιπόν αυτά συνιστούν παράγοντες που προσδιορίζουν το ευάλωτο στο στίγμα της επίσημης κοινωνικής αντίδρασης».⁵

Πραγματικά, ο επιστημολογικός αυτός διαλογισμός ο οποίος μας οδηγεί από την στατιστική κανονικότητα (ή, αλλιού, την αλγεβρική δομή) στην αρχή της παραγωγής της παρατηρούμενης τάξης, δηλαδή στην αναγκαιότητα και σύλληψη ενός συνόλου μηχανισμών του πολιτισμικού και πολιτικού αυθαιρέτου που την ορίζουν, μας επιτρέπει να κατανοήσουμε πως το τελικό προϊόν, όπως αυτό εξάγεται από τα στοιχεία της έρευνάς μας, δεν μας πληρο-

4. Η αναζήτηση όχι μόνο του συνόλου των παραγόντων που καθορίζουν ή διευκολύνουν τον εγκλεισμό στην φυλακή ενός υπόδικου μα και το σχετικό βάρος του καθενός όπως η δομή των σχέσεων που τους ενώνει και η εξήγηση της αποτελεσματικότητας αυτών των επεξηγηματικών παραγόντων ξεπερνά το πλαίσιο της έρευνάς μας αφού απαιτείται στη θέση των ποσοστών εκπροσώπησης των διαφόρων κατηγοριών των κρατουμένων να χρησιμοποιήσουμε την πιθανότητα που έχει κάθε υπόδικος φορέας να εγκλεισθεί, σε μια ορισμένη χρονική στιγμή, κατά τα διάφορα χαρακτηριστικά που τον ορίζουν όπως, για παράδειγμα, για να δούμε εάν η σχέση που ενώνει την ηλικία, η οποία δεν συγκροτεί μια μεταβλητή ανεξάρτητη από την κοινωνική κατάσταση, αφού δεν έχει την ίδια σημασία για όλες τις κοινωνικές τάξεις —και αντίστροφως μια πρόσφορη οροθεσία των κατηγοριών που απορρέουν από τις κοινωνικές ταξινομήσεις δεν μπορεί να αγνοήσει την κοινωνική ηλικία των υποκειμένων— με την φυλάκιση δεν μεταφράζει απλώς την επίδραση της εκπαίδευσης· βλ. L. Thevenot, «Une jeunesse difficile. Les fonctions sociales du flou et de la Rigueur dans les classements», *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, 1979, 26-24, σ. 3-10. Για τον υπολογισμό όμως αυτής της πιθανότητας χρειάζονται επιπλέον στοιχεία.

5. Η. Δασκαλάκη, *Η εγκληματικότητα της κοινωνικής αντίδρασης*, Σάκουλας 1985, 144. Θα πρέπει εδώ να υπενθυμίσουμε ότι στα πλαίσια της μελέτης αυτής δεν μπορούμε να επεκτείνουμε περισσότερο την ανάλυση της δομής της ευαλότητας, βλ. σημ. 3, 4.

φορεί παρά για τη δομή της ευαλότητας, στο στίγμα της ποινικής καταδίκης και κατ' επέκταση, μέσω της ευαλότητας, στο προϊόν των αγώνων για την αναγνωρισμένη ταυτότητα και την νόμιμη (ανα)παράσταση.⁶ Το να είσαι ευάλωτος στο στίγμα της ποινικής καταδίκης, στην εγκληματική ετικέτα και κατά συνέπεια να διατρέξεις τον κίνδυνο της μη συμμετοχής στην κοινωνική συναλλαγή, τον κίνδυνο της έκπτωσης, μεταφράζεται σαν την ανικανότητα αντίστασης σ' αυτή την πράξη του δικαίου που συνίσταται στο να βεβαιώσει με κύρος μια αλήθεια η οποία έχει τη δύναμη του νόμου, «μια πράξη γνώσης η οποία θεμελιωμένη, όπως κάθε συμβολική εξουσία, πάνω στην αναγνώριση, παράγει πραγματικά αυτό που εκφωνεί».⁷

Έχοντας υπόψη μας ό,τι προηγείται και αν συμφωνήσουμε, μ' αυτόν τον προσωρινό ορισμό, ότι ευαλότητα είναι η αδυναμία του κοινωνικού φορέα (στερημένος από τα απαραίτητα κεφάλαια) ν' αποφύγει την απονομή του ποινικού στίγματος, μπορούμε να πούμε ότι όλα φαίνονται να πείθουν πως αυτοί που κινδυνεύουν περισσότερο να στιγματιστούν ως κατάδικοι είναι οι φορείς που είναι περισσότερο απομακρυσμένοι από την σφαίρα των αμοιβαίων υπηρεσιών με το θεσμό, απ' αυτές τις υπηρεσίες που συγκροτούν το «λόγο ύπαρξης», κοινωνικά αναγνωρισμένο. Ή, αντίθετα, αυτοί που δεν κινδυνεύουν καθόλου είναι αυτοί οι οποίοι παράγουν τους διαχωρισμούς ή/και συνεισφέρουν στην διασφάλιση και αναπαραγωγή των διαχωρισμών, προϊόν της κυρίαρχης ταξινόμησης, κοντολογίς όλοι αυτοί που (ανα)παράγουν το «νόμιμο είναι», παραγνωρισμένο σαν τέτοιο.⁸ Γίνεται τώρα λοιπόν κατανοη-

6. Οι αγώνες αυτοί, των οποίων το αντικείμενο είναι η ατομική ταυτότητα, δηλαδή οι ιδιότητες (στίγματα ή εμβλήματα) είναι μια ειδική περίπτωση της πάλης για τις ταξινομήσεις αφού το διακύβευμά τους είναι το μονοπώλιο της εξουσίας για την δημιουργία, την αναγνώριση μιας ύπαρξης, την νομομοποίηση της κοινωνικής θέσης, για την αποφυγή του στιγματισμού. Μ' άλλα λόγια το προϊόν του ποινικού αυθαιρέτου, όπως αυτό εκδηλώνεται μέσα στην έρευνά μας, είναι το προϊόν μιας κατάστασης «της σχέσης δυνάμεων μέσα στο πεδίο αγώνων για την νόμιμη οριοθέτηση» (P. Bourdieu, «Identité et representation», *A.R.S.S.*, no 31, 1980, σ. 63) του εγκληματικού στερεότυπου. Οι εμπειρικές έρευνες δεν συλλαμβάνουν αυτές τις σηματολογικές ολότητες παρά μέσα από διαδοχικά προφίλ αφού χρησιμοποιούν απαραίτητα δείκτες που τεμαχίζουν το αντικείμενο της ανάλυσης. Ακόμα, η αναπαράσταση αυτού που δεικνύουν τα ίδια τα εργαλεία της ανάλυσης, επίπεδο εκπαίδευσης ή κοινωνική προέλευση, παίζεται μέσα στους αγώνες των οποίων το αντικείμενο της ανάλυσης, ο νόμος και η σχέση με την εφαρμογή του νόμου, είναι το διακύβευμα μέσα στην ίδια την πραγματικότητα.

7. P. Bourdieu, «Η δύναμη του δικαίου: Στοιχεία για μια κοινωνιολογία του νομικού πεδίου», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τχ. 72, σ. 3-43, 29, μετ. Ν. Παναγιωτόπουλος, Μ. Δημητρακόπουλος.

8. Εάν η κοινωνιολογική αντικειμενοποίηση φαίνεται να παίζει το ρόλο του ευρετή σκανδάλων (κατηγορούμενη στον ίδιο χρόνο σαν κοινότοπη) είναι τόσο γιατί λέει πράγματα τα οποία, αν και γνωστά για τους άμεσα ενδιαφερόμενους ή για μερικούς απ' αυτούς, δεν πρέπει, κατά τη γνώμη τους, «να τα λέμε» έξω από το κύκλο των «μυημένων» όσο και γιατί αποκαλύπτει αλήθειες άγνωστες γι' αυτούς.

τό ότι μέσα από το είδος της ποινής ή το είδος του αδικήματος, με λίγα λόγια, μέσα σ' ό,τι ορίζει τη σχέση μιας ομάδος κρατουμένων με τη δίωξή τους και την ποινή τους και, συνεπώς, με το θεσμό που τη διασφαλίζει, εκφράζεται η κύρια σχέση που διατηρεί η κοινωνική τους τάξη με τον κοινωνικό κόσμο, την απονομή της δικαιοσύνης, και του στίγματος, και το νόμο.

Για να προσδιορίσουμε εάν και η ένταση της ευαλότητας, μετρημένη με τη συχνότητα μέσα στο χρόνο, αυξάνει όσο κατώτερη είναι η κοινωνικοοικονομική τάξη (και όσο το εκπαιδευτικό επίπεδο μειώνεται), πρέπει να επιβεβαιώσουμε ότι οι κρατούμενοι είναι τόσο περισσότερο υπότροποι όσο παρουσιάζουν μια περισσότερο σημαντική αναλογία της κατηγορίας τους. Μπορούμε να θεωρήσουμε ένα αποδεικτικό στοιχείο το γεγονός ότι η κοινωνικο-οικονομική τάξη η οποία είναι περισσότερο εκπροσωπημένη στις φυλακές του δείγματός μας είναι, επίσης, τα μέλη της που δηλώνουν την πιο έντονη υποτροπή: ενώ οι υπότροποι συνολικά αποτελούν το 45% του δείγματός μας, οι υπότροποι της γ' τάξης αποτελούν το 46% του συνόλου των κρατουμένων της ίδιας τάξης, και παράλληλα, το μεγαλύτερο αναλογικά ποσοστό πολλαπλών υποτρόπων, δηλαδή αυτών που έχουν φυλακιστεί στο παρελθόν από 4 φορές και πάνω (ποσοστό 14%), οι υπότροποι της α' τάξης που αποτελούν το 32% των κρατουμένων της ίδιας τάξης και οι υπότροποι της β' τάξης που συγκεντρώνουν το 42% του συνόλου των κρατουμένων της ίδιας τάξης, παρουσιάζουν τα μικρότερα ποσοστά και στους πολλαπλούς υπότροπους, 4% και 8% αντίστοιχα. Η δ' τάξη παρουσιάζει υψηλά ποσοστά υποτροπής, 58%, ίσως επειδή σ' αυτή συμπεριλαμβάνονται οι άνεργοι, αλλά πρέπει να σημειωθεί ότι το ποσοστό αυτό έχει μεγάλο πιθανό σφάλμα λόγω του μικρού αριθμού των φυλακισμένων δ' τάξης συνολικά (n=12).

Στις άλλες κατηγορίες συχνότητας υποτροπής ενώ οι υπότροποι της α' τάξης συγκεντρώνουν το μεγαλύτερο ποσοστό στους απλούς υπότροπους, δηλαδή αυτοί που έχουν φυλακιστεί 2-3 φορές επιπλέον της τωρινής, το 67% και οι υπότροποι της β' τάξης έχουν αναλογικά περισσότερους μέσους υπότροπους, δηλαδή υπότροπους που έχουν φυλακιστεί 2-3 φορές επιπλέον της τωρινής 46%, οι υπότροποι της γ' τάξης συγκεντρώνουν αναλογικά περισσότερους πολλαπλούς υπότροπους όπως φαίνεται στον Πίνακα II.

Έχοντας παράλληλα υπόψη μας ότι το 18% των κρατουμένων της γ' τάξης φυλακίστηκαν για πρώτη φορά κάτω από 17 ετών (σημειώνεται ότι 82,5% αυτών που φυλακίστηκαν για πρώτη φορά κάτω από 17 ετών ανήκουν σ' αυτή την τάξη) ενώ οι κρατούμενοι της α' τάξης γνώρισαν την φυλακή σχεδόν όλοι, 93%, πάνω από 25 ετών και αυτοί της β' τάξης διαμοιράζονται σε ενδιάμεσες τιμές αφού μόνο το 7% των κρατουμένων αυτής της τάξης μπήκαν στη φυλακή κάτω από 17 ετών και στη συνέχεια, 33% αυτών μεταξύ

18-24 ετών και 60% πάνω από 25 ετών⁹ μπορούμε να πούμε πως όλα φαίνονται να πείθουν πως τα κοινωνικά υποκείμενα της κατώτερης κοινωνικοοικονομικής τάξης έχουν περισσότερες πιθανότητες να εισέλθουν στη διαδικασία συγκρότησης της εγκληματικότητας, περισσότερες πιθανότητες να υποστούν ολοκληρωτικά τις συνέπειές της και λιγότερες πιθανότητες να ωφεληθούν από την ποινική μεταχείριση. Με άλλα λόγια οι φορείς των λαϊκών τάξεων έχουν περισσότερες πιθανότητες να εισέλθουν στην εγκληματική καριέρα¹⁰ στην οποία όσο προχωρούμε οι πιθανότητες να περάσουμε στον επόμενο βαθμό αυξάνουν.¹¹

ΠΙΝΑΚΑΣ ΙΙ

	<i>Απλοί υποτ.</i>	<i>Μέσοι υποτ.</i>	<i>Πολλαπλ. υποτ.</i>	<i>Σύνολο υποτ.</i>
n = 28 α' τάξη	6 67%	2 22%	1 11%	9 100%
n = 102 β' τάξη	15 35%	20 46	8 19%	48 100%
n = 285 γ' τάξη	50 38%	42 32%	40 30%	132 100%
n = 12 δ' τάξη	2 29%	3 42%	2 29%	7 100%
N = 427	73	67	51	191

* Ποσοστά επί του συνόλου των υποτρόπων της αντίστοιχης τάξης.

Μπορούμε λοιπόν να συμφωνήσουμε μ' ένα σύνολο μελετών, πάνω στα αποτελέσματα της ποινικής μεταχείρισης, οι οποίες συμπεραίνουν πως «η

9. Η αραιότητα της εισόδου στην ποιοτική μεταχείριση μετρά τη διάρκεια αυτού που μπορούμε να ονομάσουμε, με τον Glemmer, διαδικασία της σφρονιστηριοποίησης.

10. «Η εγκληματική καριέρα υπάρχει σαν μια σειρά από ιδρύματα και νομικές καταστάσεις τα οποία δηλώνουν τους βαθμούς παραβατικότητας, σαφέστατα ορισμένους, των οποίων η αντικειμενοποίηση είναι τόσο περισσότερο ολοκληρωμένη και εγγραμμένη στα ιδρύματα και στις καθορισμένες μεταχειρίσεις, όσο πιο μακριά τοποθετούμαστε από το πρώτο στάδιο...» J.-C. Chamboredon, «La delinquance juvenile, essais de construction d'objet», *R.F.S.*, τ. XII, 1971, 344-377, 370.

11. Για να εξηγήσουμε τις διάφορες μορφές σύστασης της εγκληματικότητας, και συνεπώς ένα μεγάλο μέρος των μηχανισμών αναπαραγωγής της, θα έπρεπε κυρίως να συλλάβουμε τη δομή της «εγκληματικής καριέρας» που προσφέρεται στους παραβάτες. Μέσα σ' αυτή την προοπτική η ανάλυση ανάγεται στην ανάλυση της δομής του πεδίου διαχείρισης της εγκληματικότητας και οι σχέσεις τους με ολόκληρο το κοινωνικό πεδίο.

απόδειξη της αποτελεσματικότητας της ποινικής μεταχείρισης είναι ασυνεπής, αντιφατική και αμφισβητήσιμη».¹²

Το γεγονός πως, κοιτάζοντας την εικόνα που εμφανίζεται σχετικά με τα αδικήματα για τα οποία οι κρατούμενοι βρίσκονται τώρα στη φυλακή —και στα οποία οι λόγοι βίας, κτητική εγκληματικότητα και ωφελμιστική παρουσιάζουν το μεγαλύτερο μέρος των αδικημάτων με ποσοστά 33%, 27% και 14% αντίστοιχα— είναι κυρίως για λόγους εγκληματικής βίας και κτητικής εγκληματικότητας που οι κρατούμενοι της γ' τάξης εγκλείσθηκαν στη φυλακή, αφού συγκεντρώνουν αντίστοιχα, το 36% και 32% του συνόλου των εγκλημάτων για τα οποία κατηγορούνται και καταδικάστηκαν οι κρατούμενοι της γ' τάξης, ενώ οι κρατούμενοι της α' καταδικάστηκαν περισσότερο για ωφελμιστικά αδικήματα (Πίνακας IV) αφού συγκεντρώνουν το 61% του συνόλου των αδικημάτων της ίδιας τάξης, και οι κρατούμενοι της β' τάξης, σ' ενδιάμεσες θέσεις, καταδικάστηκαν περισσότερο για αδικήματα βίας 29% και ωφελμιστικής εγκληματικότητας 27% πάντα στις ίδιες σχέσεις αναλογίας (τα ίδια σχεδόν χαρακτηριστικά παρατηρούνται και στα αδικήματα για τα οποία καταδικάστηκαν στο παρελθόν οι κρατούμενοι του δείγματός μας αφού, αν εξαιρέσουμε την υπεροχή της κτητικής εγκληματικότητας στο σύνολο των αδικημάτων και την μειωμένη ωφελμιστική εγκληματικότητα της β' τάξης, μπορούμε να δεχτούμε πως η δομή της κατανομής των αδικημένων κατά κοινωνικο-οικονομική τάξη παραμένει, *grosso modo*, ίδια (Πίνακας III)), δεν μπορεί να κατανοηθεί παρά μόνο εάν προσέξουμε να μην ξεχάσουμε πως η πρακτική σχέση που ένας φορέας διατηρεί με μια παράβαση καθορίζεται μέσα από σχέση μεταξύ, από τη μια πλευρά, της έξεώς του, των προδιαθέσεων του σχετικά με την παράβαση οι οποίες είναι συγκροτημένες μέσα στη διάρκεια μιας ειδικής σχέσης με μια σφαίρα πιθανοτήτων και από την άλλη πλευρά, μιας καθορισμένης κατάστασης των ευκαιριών που του είναι αντικειμενικά παραχωρημένες από τον κοινωνικό κόσμο. Μόνο αν θυμηθούμε πως τα σχήματα σύλληψης, εκτίμησης και δράσης που συγκροτούν την έξιν μεταφράζουν σ' ένα ειδικό τρόπο ζωής τις αναγκαιότητες και τις ευκολίες κάθε τάξης μπορούμε να κατανοήσουμε, δηλαδή να εξηγήσουμε καλύτερα, τη δομή της κατανομής των αδικημάτων ομολογή της δομής της κατανομής εργασίας: «ο λαϊκός ρεαλισμός ο οποίος υποτάσσει τις πρακτικές στην αλήθεια των λειτουργιών τους και ο πρακτικός ματεριαλισμός ο οποίος τείνει να συνδέσει την βία με τη συγκίνηση είναι η σχεδόν τέλεια αντίθεση της αισθητικής απάρνησης η οποία, μ' ένα είδος ουσιώδους υποκρισίας (φανερή για παράδειγμα στην αντίθεση μεταξύ της διάρρηξης και της εγκληματικότητας των

12. W. C. Bailey στο L.T. Wilkins, «Ce que signifient les faits et les chiffres», *L'efficacité et autres mesures de traitement*, Strasbourg, Conseil de l'Europe, 1967, 10-112, 45.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΙΙΙ

Κατανομή των υποτρόπων σύμφωνα με το αδίκημα για το οποίο καταδικάστηκαν στο παρελθόν και κατά κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία

Κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία	Βίαις	Κτητική	Ωφελιμιστική	Σεξουαλική	Παράνομη παροχή υπηρεσιών	Ναρκωτικά	Προσβολή δημοσίας τάξεως	Εξ αμελείας	Οπλοφορία	Διαφορά
α'	2 7,1*	2 7,1	5 17,9	0 0	0 0	0 0	1 3,6	0 0	0 0	0 0
β'	14 13,7	5 14,7	4 3	3 2,9	5 4,9	4 3,9	1 1,0	0 0	0 0	7 6,9
γ'	41 14,4	77 27,0	5 1,8	10 3,5	7 2,5	14 4,9	6 2,1	7 2,5	6 2,1	13 4,6
δ'	3 25,0	3 25,0	0 0	0 0	1 8,3	2 16,7	1 4,3	0 0	0 0	0 0
Σύνολο	60	97	14	13	13	20	9	7	6	20

* Ποσοστό των καταδικασθέντων στο παρελθόν για τα διάφορα εγκλήματα στο σύνολο των υποτρόπων της ίδιας τάξης.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΙV
Κατανομή των κρατούμενων κατά αδίκημα και κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία (n = 427)

Κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία	Βίαις	Κτητική	Ωφελιμιστική	Σέξουαλική	Παράνομη παροχή υπηρεσιών	Ναρκοτικά	Προσβολή δημοσίας τάξεως	Εξ αμελείας	Οπλοφορία	Διαφορά
α' τάξη	3 10,7*	5 17,9	17 60,1	0 0	2 7,1	1 3,6	0 0	0 0	0 0	30 10,7
β' τάξη	30 29,4	7 16,7	27 26,5	9 8,8	10 9,8	13 12,7	0 0	4 3,9	2 2,0	13 12,7
γ' τάξη	102 35,8	9 31,6	12 4,2	25 8,8	32 11,2	24 8,4	6 2,1	10 3,5	6 2,1	32 11,2
δ' τάξη	4 33,3	4 33,3	2 16,7	0 0	3 25,0	2 16,7	2 16,7	0 0	0 0	5 42,7
Σύνολο	139	116	58	34	47	40	8	14	8	53

* Ποσοστό επί του συνόλου των κρατούμενων αυτής της τάξης.

επιχειρήσεων) κρύβει, με την προτεραιότητα που δίνει στον τρόπο, το κέρδος που συνδυάζεται με τη λειτουργία και κάνει να κάνουμε αυτό που κάνουμε σαν να μη το κάναμε». ¹³ Γνωρίζοντας από τη μία μεριά την άνιση κατανομή της βαρύτητας των ποινών κατά κοινωνικο-οικονομική τάξη εις βάρος των χαμηλότερων τάξεων ¹⁴ και, από την άλλη, πως οι διαχωρισμένες κατηγορίες μέσα σ' ένα πληθυσμό κρατούμενων κατά κριτήρια όπως το επάγγελμα, η ηλικία, το επίπεδο μόρφωσης ή το αδίκημα και το ποινικό παρελθόν ήταν άμεσα επιλεγμένες κατά τη διάρκεια της διαδικασίας απονομής δικαιοσύνης, δεν πρέπει να εκπλησόμαστε όταν, μέσα από τις μέσες τιμές ημερών διάρκειας ποινής που επιβλήθηκε κατά κοινωνικο-οικονομική τάξη και είδος εγκλήματος, ¹⁵ παρατηρούμε πως η α' τάξη έχει τη μεγαλύτερη ποινή στην κτητική εγκληματικότητα και στα αδικήματα για παροχή παρανόμων υπηρεσιών αφού συγκεντρώνει στις αντίστοιχες κατηγορίες αδικημάτων 3.155 και 5.475 ημέρες έναντι 1.418 και 1.651 ημερών και 1.688 και 2.697 της γ' και β' τάξης αντίστοιχα. Αντίθετα η γ' τάξη συγκεντρώνει τη μεγαλύτερη ποινή στα αδικήματα βίας (μαζί με τη β' τάξη), χρήση ναρκωτικών και ωφελμιστικής εγκληματικότητας με 9.051, 1.248 και 2.432 ημερών αντίστοιχα έναντι 3.525, 760 και 1.533 στις αντίστοιχες κατηγορίες αδικημάτων για την α' τάξη, ενώ η β' τάξη μόνο στη σεξουαλική εγκληματικότητα παρουσιάζει σαφή υπεροχή στη διάρκεια ποινής με 5.152 ημέρες έναντι 2.154 ημέρες της γ' τάξης. ¹⁶ Βλ. Πίνακα V.

Αφού, όπως αναφέραμε παραπάνω, η «ποινική θνησιμότητα», δηλ. η σθένεια των μηχανισμών αρχαιοθετήσεων και απαλλαγής των ποινικών υποθέσεων, δεν μπορεί παρά ν' αυξάνει όσο πλησιάζουμε τις ανώτερες κοινωνικο-οικονομικές τάξεις, συνεπάγεται αρχικά πως σ' ένα πληθυσμό, στον πληθυσμό των υποδικών ο οποίος είναι το προϊόν επιλογής, η ανισότητα της επιλο-

13. N. Panayotopoulos, *Critique sociale du jugement. La production du stigmate criminel et son rôle dans les mecanismes de la reproduction sociale*, ανέκδοτη διπλωματική εργασία στο Πανεπιστήμιο του Στρασβούργου, Σχολή Κοινωνιολογίας, 1988 δακτυλ., 200 σ., σ. 50.

Αν και σήμερα συμφωνούμε γενικά πως «οι παρανομίες που μπορούμε να διαπράξουμε μεταβάλλονται ανάλογα με την κοινωνική θέση» (P. Robert, «Les statistiques criminelles et la recherche», *Deviance et Societe voir I*, no 1, 1977, σ.σ.), οι περισσότερες μελέτες δέχονται το μοντέλο του homo oeconomicus ή sociologicus παραγνωρίζοντας πως μόνο η διαλεκτική μεταξύ των αντικειμενικών συνθηκών και των δομητικών προδιαθέσεων, δομημένες από αυτές τις συνθήκες, επιτρέπει να συλλάβουμε, μεταξύ των άλλων, και την «επιλογή» της παράβασης.

14. Η. Δασκαλάκη, *Απονομή...* ό.π., σ. 61-62.

15. Ο περιορισμένος αριθμός παρατηρήσεων εμπόδισε, εδώ πάλι, τον σαφή προσδιορισμό στατιστικών ενδείξεων. Μια έρευνα που διεξάγουμε αυτή την περίοδο θα επιτρέψει τον έλεγχο της παραπάνω ανάλυσης και του θεωρητικού μοντέλου που την υποστηρίζει.

16. Σημειώνεται ότι οι διαφορές αυτές δεν είναι στατιστικά σημαντικές· εξαιτίας του περιορισμένου αριθμού παρατηρήσεων, περιορίσαμε την αναφορά μόνο σ' αυτές τις 6 κατηγορίες αδικημάτων.

γής τείνει να μειώσει σταδιακά τις επιδράσεις της ανισότητας μπροστά στην επιλογή: πραγματικά μόνο η διαφορική επιλογή κατά κοινωνική τάξη, και ειδικότερα η υπερ-επιλογή των υποδίκων της χαμηλότερης κοινωνικο-οικονομικής τάξης, επιτρέπουν να εξηγήσουν συστηματικά όλες τις διαφοροποιήσεις της ποινικής κατάστασης ανάλογα με την κοινωνική τάξη και συγκεκριμένα την αναστροφή της άμεσης σχέσης μεταξύ της κατοχής των απαραίτητων κεφαλαίων για την αποφυγή των μηχανισμών επιλογής του συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης και της ποινής. Με άλλα λόγια, επειδή ο βαθμός αστηρότητας της επιλογής των ποινικών υποθέσεων των υποδίκων της ανώτερης κοινωνικής τάξης είναι ασθενής και το νομικό κεφάλαιο που διαθέτουν για ν' αποφύγουν την επιλογή είναι ισχυρό, συνεπάγεται λογικά πως αυτοί που εμπεριέχονται στο τελικό προϊόν της απονομής της δικαιοσύνης και στον πληθυσμό των κρατούμενων σαν καταδικασμένοι απ' αυτήν θα παρουσιάζουν σε μεγάλο ποσοστό μεγαλύτερη διάρκεια ποινής.¹⁷

ΠΙΝΑΚΑΣ V

Διάρκεια ποινής σε ημέρες κατά κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία και είδος εγκλήματος

<i>Είδος εγκλήματος</i>	<i>Κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία</i>			
	<i>A</i>	<i>B</i>	<i>Γ</i>	<i>Δ</i>
Βίας	3.525	9.142	9.051	10.195
Κτητική	3.155	1.688	1.418	3.193
Ωφελμιστική	1.533	1.076	2.432	2.417
Σεξουαλική	—	5.152	2.154	—
Παροχή παρ. υπηρ.	5.475	2.697	1.651	3.285
Χρήση ναρκωτικών	760	1.092	1.248	—
Προσβ. Δημ. Τάξης	—	—	936	1.732
Αμέλεια	—	2.781	1.643	—
Λοιπά	—	1.655	1.437	—

Εάν η σχέση με τις δυνατότητες, είναι μια σχέση με τις εξουσίες το ότι το 50% των κρατούμενων της α' τάξης αντίθετα με το 45% και το 41% της β' και γ' τάξης ελπίζουν ν' απολυθούν υπό όρο (ανάλογες διαβαθμίσεις χαρακτηρίζουν και κατά εκπαιδευτικό επίπεδο αφού το 60% των αναλόγων του δείγματός μας, το 53% αυτών με στοιχειώδη μόρφωση, το 49% με μέση εκπαίδευση και 42% με ανώτερη ή ανώτατη δεν ελπίζουν να τους χορηγηθεί

17. Μια απόδειξη της παραπάνω ανάλυσης είναι το γεγονός ότι οι κρατούμενοι της α' τάξης είναι αυτοί που συγκεντρώνουν το μικρότερο ποσοστό 7% του συνόλου των κρατούμενων αυτής της τάξης που εκτίουν ποινή δηλαδή που είναι δυνατόν να εξαγοραστεί ενώ η β' και γ' τάξη συγκεντρώνουν 21% και 12% αντίστοιχα.

απόλυση υπό όρο) εξηγείται ίσως —και χωρίς να μπούμε σε λεπτομέρειες αφού μια πλήρη εξήγηση θα μας οδηγούσε σε ολόκληρο το σύστημα σχέσεων που ενώνουν το παρόν με το πιθανό μέλλον του κάθε κρατούμενου, πράγμα που ξεπερνά τα όρια της ανάλυσής μας και οφείλει να αναλυθεί αλλού— από το γεγονός ότι η σχέση που οι κρατούμενοι διατηρούν με το μέλλον της ποινής τους, δηλαδή και με το μέλλον τους είναι καθορισμένη από τις αντικειμενικές πιθανότητες που έχουν οι φορείς της τάξης τους να εγκλεισθούν στη φυλακή: οι κρατούμενοι της ανώτερης κοινωνικο-οικονομικής τάξης ελπίζουν περισσότερο σε μια πρόωρη απόλυση, δηλαδή δεν μπορούν να μην αντιδράσουν στην αντικειμενική αλήθεια και κατάστασή τους, αφού έχουν λιγότερες πιθανότητες να ξεχάσουν ότι θα μπορούσαν να μην είναι εκεί που είναι, ενώ οι κρατούμενοι της χαμηλότερης κοινωνικο-οικονομικής τάξης αν εμφανίζονται περισσότερο απαισιόδοξοι είναι γιατί ποτέ δεν έχουν πραγματικά να διαλέξουν να κάνουν αυτό που κάνουν, πράγμα πολύ συνηθισμένο στο περιβάλλον τους.

Τώρα αν συμφωνήσουμε με ό,τι προηγείται, το γεγονός ότι, όσον αφορά την ελπίδα να τους χαριστεί ένα μέρος της ποινής τους αντικειμενικά πιο δύσκολα από την απόλυση υπό όρο παρατηρούμε κάποια αναστροφή των σχέσεων αφού το 29% των κρατουμένων της α' τάξης, το 38% και 40% των κρατουμένων της β' και γ' τάξης αντιστοίχως ελπίζουν να τους χαριστεί ένα μέρος της ποινής τους, αν δεν οφείλεται στην τύχη αφού οι παρατηρήσεις δεν εκδηλώνουν στατιστικά σημαντικές διαφορές εξηγείται ίσως από τις ειδικές σχέσεις που διατηρούν οι κρατούμενοι του δείγματός μας με την υπαιτιότητά τους και με τη λειτουργία της δικαιοσύνης.

Τέλος, όσον αφορά τις φυλακές η εικόνα είναι η ακόλουθη: Στις μεν δικαστικές (ή επανορθωτικές) στις οποίες κρατούνται, γενικώς, κατάδικοι που εκτίουν ποινή στερητική της ελευθερίας μέχρις ενός έτους, και στην περίπτωση του δείγματος η φυλακή του Βόλου και της Θεσσαλονίκης, οι τρόφιμοι είναι σε μεγαλύτερη αναλογία ηλικίας 19-24 ετών και δηλώνουν τόπο γέννησης και κατοικίας άλλες αστικές περιοχές εκτός της Αθήνας. Έχουν σχετικά μικρή θητεία στη φυλακή, αρκετά θετική εικόνα της φυλακής και θετική —σε μεγαλύτερη αναλογία— άποψη για την πραγματική λειτουργία της φυλακής. Έχουν καταδικαστεί για ωφελμιστική εγκληματικότητα σε μεγαλύτερο ποσοστό απ' ό,τι οι τρόφιμοι των άλλων φυλακών. Οι τρόφιμοι της Θεσσαλονίκης αναφέρουν ως τόπο κατοικίας και γέννησης άλλη αστική περιοχή εκτός της Αθήνας, είναι σε μεγαλύτερη αναλογία ηλικίας 18-24 ετών και είναι σε μεγαλύτερο ποσοστό αναλφάβητοι σε σχέση με τους τρόφιμους των άλλων φυλακών. Κατά κανόνα δεν έχουν μακρόχρονη συνολική διάρκεια φυλάκισης και βρίσκονται μέσα περισσότερο για κτητική και σεξουαλική εγκληματικότητα.

Στη φυλακή της Κέρκυρας, φυλακή σωφρονιστική-κλειστή, όπως και της Αίγινας και της Χαλκίδας¹⁸ στις οποίες κρατούνται κατάδικοι που εκτίουν ποινή ισόβια ή πρόσκαιρης καθείρξεως ή φυλάκιση πάνω από ένα έτος¹⁹ βρίσκουμε τη μεγαλύτερη αναλογία υποτρόπων και μάλιστα αυτών με τη μεγαλύτερη διάρκεια φυλάκισης, τον μεγαλύτερο αριθμό φυλακίσεων και τη μικρότερη ηλικία πρώτης εισόδου στη φυλακή. Οι τρόφιμοι προέρχονται σε μεγαλύτερο ποσοστό από τη χαμηλότερη κοινωνικο-οικονομική τάξη, δηλώνουν αναλογικά περισσότερο και τόπο γέννησης και κατοικίας την Αθήνα και είναι σε μεγαλύτερο ποσοστό ανύπαντροι. Στη Χαλκίδα, οι τρόφιμοι είναι σε μεγαλύτερη αναλογία παντρεμένοι απ' ό,τι οι τρόφιμοι των άλλων φυλακών, αναφέρουν συχνότερα ως τόπο γέννησης και κατοικίας ημιαστικές περιοχές και έχουν σε μεγαλύτερο ποσοστό καταδικές για εγκλήματα. Στην Αίγινα, οι τρόφιμοι αναφέρουν αναλογικά περισσότερο ως τόπο γέννησης την Αθήνα, είναι σε μεγαλύτερο ποσοστό μεγάλης ηλικίας και ανήκουν στην υψηλότερη κοινωνικο-οικονομική τάξη. Στη φυλακή της Τίρυνθας, τέλος, φυλακή αγροτική δηλαδή στην οποία εισάγονται οι ικανοί για αγροτικές εργασίες από απόψεως σωματικής και ψυχικής υγείας, εφόσον έχουν επιδείξει καλή διαγωγή και εφόσον έχουν εκτίσει σε δικαστική φυλακή ή κλειστή ορισμένο διάστημα ανάλογα με την ποινή τους, για παράδειγμα 3 μήνες οι κατάδικοι σε φυλάκιση μέχρι 3 ετών κλπ. είναι μη υπότροποι σε μεγαλύτερη αναλογία απ' ό,τι σε άλλες φυλακές και έχουν μπει για πρώτη φορά στη φυλακή σε ηλικία μεγαλύτερη των 25 ετών. Είναι διαζευγμένοι σε μεγαλύτερο ποσοστό απ' ό,τι συγκατούμενοι των άλλων φυλακών και έχουν καταδικαστεί σε μεγαλύτερο ποσοστό από τους τρόφιμους των άλλων φυλακών για παροχή παράνομων υπηρεσιών, για αδικήματα εξ αμελείας και εγκληματικότητα βίας, και σε μικρότερο ποσοστό για κτητική, ωφελιμιστική και σεξουαλική εγκληματικότητα.

18. Η φυλακή της Χαλκίδας είναι παραγωγική, με εξασφαλισμένη εργασία για όλους.

19. Οι ορισμοί των χαρακτηριστικών των καταδίκων που αναλογούν σε κάθε φυλακή είναι αυτοί που ορίζονται μέσα από τον Σωφρονιστικό κώδικα και τις εγκυκλίους του Υπουργείου Δικαιοσύνης. Στην πραγματικότητα οι καταδικές είναι διαφορετικές και θα αποτελέσουν αντικείμενο ειδικού άρθρου.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Τόπος γέννησης κατά κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία

Κοινωνικο-επαγγελματική κατ.	Αθήνα	Άλλη αστική περιοχή	Ημιαστική	Αγροτική	Χωρίς απάντηση	Σύνολο
α'	10*	8	3	7	0	28
	35,7**	28,6	10,7	25,0	0	100
β'	26	27	111	37	1	102
	25,5	26,5	10,8	36,3	1,0	100
γ'	44	73	37	129	2	285
	15,4	25,6	13,0	45,3	7	100
δ'	6	2	0	4	0	12
	50,0	16,7	0	33,3	0	100
Σύνολο	86	110	51	177	3	427

* Αριθμός απαντήσεων.

** Ποσοστό επί του συνόλου των κρατούμενων της ίδιας κοινωνικο-επαγγελματικής κατηγορίας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Τόπος διαμονής κατά κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία

Κοινωνικο-επαγγελματική κατηγ.	Αθήνα	Άλλη αστική περιοχή	Ημιαστική	Αγροτική	Χωρίς απάντηση	Σύνολο
α'	11	10	3	3	1	28
	39,3*	35,7	10,7	10,7	3,6	100
β'	40	25	9	26	2	102
	39,2	24,5	8,8	25,5	2,0	100
γ'	65	72	35	106	7	285
	22,8	25,3	12,3	37,2	2,5	100
δ'	5	5	0	2	0	12
	41,7	41,7	0	16,7	0	100
Σύνολο	121	112	47	137	10	427

* Ποσοστό επί του συνόλου των κρατούμενων της αντίστοιχης τάξης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Η ηλικία των κρατούμενων κατά κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία

Κοινωνικο-επαγγελματική κατ.	18-24	25-34	35-44	45-64	65+	Σύνολο
α'	0	8	11	7	2	28
	0	28,6*	39,3	25,0	7,1	100
β'	0	4,9**	11,2	8,8	8,7	6,6
	9	41	23	27	2	102
γ'	8,8	40,2	22,5	26,5	2,0	100
	14,1	25,3	23,5	33,7	8,7	23,9
	52	107	61	46	18	285
δ'	18,2	37,5	21,4	16,1	6,7	100
	81,3	66,0	62,2	57,5	82,6	66,7
	3	6	3	0	0	12
	25,0	50,0	25,0	0	0	100
	4,7	3,7	3,1	0	0	2,8
Σύνολο	64	162	98	80	23	427

* Ποσοστό επί του συνόλου της αντίστοιχης κοινωνικο-επαγγελματικής κατηγορίας.

** Ποσοστό επί του συνόλου της αντίστοιχης ομάδας ηλικίας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Επίπεδο εκπαίδευσης κατά κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία

Κοινωνικο-επαγγελματική κατ.	Αναλόγως	Κατώτερη εκπαίδευση	Μέση εκπαίδευση	Ανώτερη & ανώτατη εκ.	Σύνολο
α'	1	5	10	11	28
	3,0*	1,8	10,4	42,3	6,6
β'	3	52	40	7	102
	9,1	19,2	41,7	26,9	23,9
γ'	29	208	43	5	285
	87,9	76,8	44,8	19,2	66,7
δ'	0	6	3	3	12
	0	2,2	3,1	11,5	12,8
Σύνολο	33	271	96	26	427

* Ποσοστό επί του συνόλου του ίδιου επιπέδου εκπαίδευσης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

Οικογενειακή κατάσταση κατά κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία

Κοινωνικο-επαγγελματική κατ.	Έγγαμος	Άγαμος	Διαζευγμένος	Χήρος	Σύνολο
α'	19	4	5	0	28
	67,9*	14,3	17,9	0	100
β'	59	32	8	2	102
	57,8	31,4	7,8	2,0	100
γ'	130	116	33	6	285
	45,6	40,7	11,6	2,1	100
δ'	4	8	0	0	12
	33,3	66,7	0	0	100
Σύνολο	212	160	46	8	427

* Ποσοστό επί του συνόλου της ίδιας κοινωνικο-επαγγελματικής κατηγορίας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

Κρατούμενοι ανάλογα με το αν έχουν ή όχι παιδιά κατά κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία

Κοινωνικο-επαγγελματική κατ.	Ναι	Όχι	Σύνολο
α'	21	7	28
	75,0*	25,0	100
β'	67	33	102
	65,7	34,3	100
γ'	153	129	285
	53,7	46,3	100
δ'	3	9	12
	25,0	75,0	100
Σύνολο	244	178	427
	57,1	42,9	100

* Ποσοστό επί του συνόλου της ίδιας κοινωνικο-επαγγελματικής κατηγορίας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

Υπότροποι και μη υπότροποι κατά κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία

Κοινωνικο-επαγγελματική κατ.	Υποτροπή		Σύνολο
	Ναι	Όχι	
α'	9 32,1*	19 67,9	28 100
β'	43 42,2	59 57,8	102 100
γ'	132 46,3	153 53,7	285 100
δ'	7 58,3	5 41,7	12 100
Σύνολο	191	236	427

* Ποσοστό επί του συνόλου της ίδιας κοινωνικο-επαγγελματικής κατηγορίας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 8

Ελπίδα απόλυσης κατά επίπεδο εκπαίδευσης

Ελπίδα απόλυσης	Εκπαιδευτικό επίπεδο					Σύνολο
	Αναλόγως	Κατώτ. εκπαίδευση	Μέση εκπαίδευση	Ανώτ. & ανώτατη εκπ.	Χωρίς απάντηση	
Ναι	12 36,4*	112 41,3	46 47,9	11 42,3	1 100,0	182
Όχι	20 60,6	145 53,5	47 49,0	11 42,3	0	223
Χωρίς απάντηση	1 3,0	14 5,2	3 3,1	4 15,4	0	22
Σύνολο	33	271	96	2,6	1	427

* Ποσοστό επί του συνόλου των κρατούμενων του ίδιου εκπαιδευτικού επιπέδου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 9

Ελπίδα απόλυσης υπό όρο, κατά κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία

Ελπίδα απόλυσης	α'	β'	γ'	δ'	Σύνολο
Ναι	14 50,0*	46 45,1	118 41,4	4 33,3	182
Όχι	12 42,9	51 50,0	154 54,0	6 50,0	223
Χωρίς απάντηση	2 7,1	5 4,9	13 4,6	2 16,7	22
Σύνολο	28	102	285	12	427

* Ποσοστό επί των κρατουμένων της ίδιας κοινωνικο-οικονομικής κατηγορίας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 10

Ελπίδα μείωσης της ποινής κατά επίπεδο εκπαίδευσης

Εκπαιδευτικό επίπεδο						
Ελπίδα μείωσης της ποινής	Αναλόγ-βητος	Κατώτ. εκπαίδευση	Μέση εκπαίδευση	Ανώτερη & ανώτατη	Χωρίς απάντηση	Σύνολο
Ναι	13 39,4*	108 39,9	29 30,2	11 42,3	0 0	161 37,7
Όχι	17 51,5	148 54,6	63 65,6	11 42,3	1 0	240 56,2
Χωρίς απάντηση	3 9,1	15 5,5	4 4,2	4 15,4	0 0	26 6,1
Σύνολο	33	271	96	26	1	427

* Ποσοστό επί του συνόλου των κρατουμένων με το ίδιο εκπαιδευτικό επίπεδο.

ΠΙΝΑΚΑΣ 11

Ελπίδα μείωσης της ποινής κατά κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία

<i>Κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία</i>					
<i>Ελπίδα μείωσης της ποινής</i>	<i>α'</i>	<i>β'</i>	<i>γ'</i>	<i>δ'</i>	<i>Σύνολο</i>
Ναι	8 28,6*	39 38,2	113 39,6	1 8,3	161
Όχι	18 64,3	57 55,9	157 55,1	8 66,7	240
Χωρίς απάντηση	2 7,1	6 5,9	15 5,3	3 25,0	26
Σύνολο	28	102	285	12	427

* Ποσοστό επί του συνόλου της ίδιας κοινωνικο-επαγγελματικής κατηγορίας.